

Stöðumat
á ástandi gróður- og
jarðvegsauðlinda Íslands.
Aðferðafræði og
faglegur bakgrunnur

Rit Landgræðslunnar

1

Stöðumat á ástandi gróður-
og jarðvegsauðlinda Íslands.
Aðferðafræði og faglegur bakgrunnur

Höfundar

Bryndís Marteinsdóttir, Elín Fjóla Þórarinsdóttir,
Guðmundur Halldórsson, Jóhann Helgi Stefánsson,
Jóhann Þórsson, Kristín Svavarsdóttir, Magnús Þór Einarsson,
Sigbrúður Jónsdóttir og Sigmundur
Helgi Brink.

Samstarfsaðilar

Landssamtök sauðfjárbænda, Bændasamtök Íslands,
Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytið.

Forsíðumynd

Bryndís Marteinsdóttir

Útgefandi

Landgræðslan
Gunnarsholti
851 Hella
Sími: 4803000
Netfang: land@land.is
www.land.is

©Landgræðslan 2020

ISSN 2772-0896 (prentuð útgáfa)

ISSN 2772-0888 (rafræn útgáfa)

Efnisyfirlit

Formáli	IV
Ágrip	V
Abstract	V
Inngangur	1
Ástand lands	1
Stöðumat á ástandi auðlindanna	2
Virgni byggð á einkennum vistgerða	3
Einkunn fyrir einstakar vistgerðir	3
Gróðurhæð	4
Óvarinn jarðvegur (e. <i>bare ground</i>)	4
Lífrænt efni í jarðvegi	5
Þekja æðplanta	5
Landgerðir án mælinga	5
Einkunn út frá jarðvegsrofi	5
Ástandseinkunn	6
Lokaorð	9
Þakkið	9
Hugtakaskrá	11
Fylgiskjal 1	12
Fylgiskjal 2	15
Heimildir	17

Formáli

Í mars 2017 gerðu atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytið, Bændasamtök Íslands, Landgræðsla ríkisins (nú Landgræðslan)¹ og Landssamtök sauðfjárbænda með sér samkomulag til 10 ára um mat og vöktun á gróður- og jarðvegsauðlindum landsins. Verkefnið fékk heitið GróLind og markmið þess eru að: (a) meta með reglubundnum hætti ástand gróður- og jarðvegsauðlinda landsins og (b) þróa sjálfbærnivísa fyrir nýtingu gróður- og jarðvegsauðlinda landsins. Það verður gert með því að setja upp kerfisbundna vöktun á ástandi gróður- og jarðvegsauðlinda og afla upplýsinga sem nauðsynlegar eru til að tryggja sjálfbæra nýtingu þeirra.

Umsjón verkefnisins er í höndum Landgræðslunnar en verkefnið er unnið í samstarfi við hagsmunaaðila, aðrar stofnanir og faghóp verkefnisins sem atvinnuvega- og nýsköpunarráðherra skipaði vorið 2017. Formaður faghópsins er Oddný Steina Valsdóttir, sauðfjárbóndi. Aðrir í faghópnum eru Borgar Páll Bragason, fagstjóri í nytjaplöntum hjá Ráðgjafamiðstöð landbúnaðarins; Jóhannes Sveinbjörnsson, dósent hjá Landbúnaðarháskóla Íslands; Ingibjörg Svala Jónsdóttir, prófessor við Háskóla Íslands og Borgþór Magnússon, plöntuvistfræðingur hjá Náttúrufræðistofnun Íslands. Verkefnið er fjármagnað með framlagi frá búvörusamningunum, með eigin framlagi Landgræðslunnar og með styrkjum.

Vinnuhópur innan Landgræðslunnar hefur unnið að þróun og skipulagningu verkefnisins. Hann skipa Bryndís Marteinsdóttir (verkefnisstjóri), Anne Bau, Elín Fjóra Þórarinsdóttir, Iðunn Hauksdóttir, Jóhann Helgi Stefánsson, Jóhann Þórsson, Kristín Svavarsdóttir og Sigprúður Jónsdóttir. Magnús Þór Einarsson sat í vinnuhópnum til ársins 2019 er Iðunn tók sæti hans og Guðmundur Halldórsson til ársins 2020 er Anne tók við af honum.

¹Árið 2018 með nýjum Landgræðslulögum (lög nr.155/2018) breyttist heiti Landgræðslu ríkisins í Landgræðslan.

Ágrip

Nýju stöðumati GróLindar er ætlað að sýna, á grófum kvarða, núverandi stöðu gróður- og jarðvegsauðlinda landsins. Matið er unnið upp úr kortlagningu vistgerðaflokka Náttúrufræðistofnunar Íslands frá 2016 og kortlagningu á jarðvegsrofi á vegum Rannsóknastofnunar landbúnaðarins (Rala) og Landgræðslu ríkisins frá 1997. Út frá þessum upplýsingum var hverju vistkerfi gefin ástandseinkunn sem endurspeglar stöðugleika jarðvegs, vatnsbúskap og virkni náttúrulegra ferla vistkerfisins. Vistgerðargögnin eru nýrri og hafa meiri upplausn og fá því meira vægi í stöðumatinu og gilda 2/3 af heildareinkunn á móti 1/3 sem jarðvegsrofið gildir. Með því að hafa jarðvegrofið inni í stöðumatinu, næst að taka tillit til þess breytileika sem er að finna innan vistgerða.

Við val á gögnum og þróun á aðferðafræði við stöðumatið var stuðst við vísindalega þekkingu á vistfræðilegum ferlum auk þess sem ýmsar þekktar aðferðir við mat á landi, bæði innlendar og erlendar, voru hafðar til hliðsjónar. Í framtíðinni mun ástandsmat GróLindar byggja á reglubundnum mælingum, m.a. í mæltreitum GróLindar auk vöktunarreita landnotenda og annarra. Samanlagt munu þær upplýsingar gefa góða mynd af ástandi og nýtast við uppfærslu mats á ástandi jarðvegs- og gróðuruðlinda landsins með kerfisbundnum hætti. Til að stöðumatið nýtist sem best við ákvarðanir um landnýtingu er nauðsynlegt að skoða stöðumat-skortið í samhengi við önnur kort og aðrar upplýsingar eins og landfræðilega staðsetningu svæða og hentugleika vistgerða til ákveðinnar landnýtingar.

Abstract

GróLind is a long-term national vegetation and soil monitoring programme being developed in Iceland. It is managed by the Soil Conservation Service of Iceland (SCSI), based on an agreement between the Icelandic National Association of Sheep Farmers, the Farmers Association of Iceland, Ministry of Industries and Innovation, and the SCSI.

The aim of the programme is to 1) assess current conditions of vegetation and soil resources in Iceland and monitor changes over time, and 2) develop indicators for sustainable land-use. The focus will be on monitoring variables linked to ecosystem functions and structure to assess current condition and detect changes over time.

In 2020, the GróLind project published its first status report. Ecosystem conditions were estimated based on the function of key ecosystem processes: soil and site stability, hydrological and nutrient cycling/energy flow. Two key sources were used for the compilation; status of soil erosion as of 1997 and the Icelandic Institute of Natural History's Habitat Type Map published in 2016. Each map unit was assigned an ecosystem function score based on habitat type and soil erosion score based on soil erosion severity. The ecosystem conditions were then calculated for each map unit by adding the two scores together, weighing the ecosystem function score as 2/3 and soil erosion score as 1/3. In coming years this methodology will be improved by adding comprehensive monitoring data, thus producing a higher spatial and temporal-resolution estimates of ecosystem conditions.

Inngangur

Til að vakta ástand gróður- og jarðvegsauðlinda hér á landi er nauðsynlegt að setja upp kerfi þar sem vistfræðilegir þættir sem endurspeglar ástand auðlindanna eru reglulega mældir í neti mæltreita. Í GróLind er gert ráð fyrir að setja út á milli 1000–1500 fasta mæltreiti víðs vegar um landið, þar sem ástand vistkerfa verður metið á fimm ára fresti. Í þessum mæltreitum verða ýmsir þættir mældir og metnir m.a. tegundasamsetning og gerð gróðurs, þekja gróðurs, gróðurhæð, rof og jarðvegsgerð. Að auki er verið að þróa aðferðafræði til að fá landnotendur og aðra til að taka þátt í einfaldri vöktun með hjálp snjallforrits í síma. Með endurteknum mælingum vöktunarreitum GróLindarverkefnisins verður safnað upplýsingum um ástand vistkerfa og breytingar á því milli mælinga. Þessar upplýsingar munu nýtast við að uppfæra mat á ástandi jarðvegs- og gróðuruðlinda landsins með kerfisbundnum hætti. Mælikerfið verður hins vegar ekki tilbúið fyrr en að nokkrum árum liðnum. Í upphafi verður því gefið út stöðumat á ástandi auðlindanna sem byggir á fyrirbyggjandi gögnum. Við val á gögnum og þróun á aðferðafræði við stöðumatið var stuðst við vísindalega þekkingu á vistfræðilegum ferlum auk þess sem ýmsar þekktar aðferðir við mat á landi, bæði innlendar og erlendar, voru hafðar til hliðsjónar. Þá var haft samráð við sérfræðinga innan og utan Landgræðslunnar við þróun þessa fyrsta stöðumats. Þessu fyrsta stöðumati er ætlað að sýna, á grófum kvarða, stöðu gróður- og jarðvegsauðlinda landsins eins og hún er í dag og gefa okkur heildarsýn af ástandi lands. Í þessari skýrslu verður farið yfir fræðilegan bakgrunn og aðferðafræðina sem lögð er til grundvallar við stöðumatið. Stöðumatið er hægt að nálgast á heimasíðu verkefnisins www.grolind.is.

Ástand lands

Ástand lands er grundvallarhugtak í allri umfjöllun um nýtingu gróður- og jarðvegsauðlinda. Í lögum um landgræðslu hefur það verið skilgreint sem: „*Eiginleikar og samsetning gróðurs og jarðvegs í vistkerfi viðkomandi landsvæðis í samanburði við það sem telja má eðlilegt miðað við náttúrulegar aðstæður*“ (lög nr.155/2018). Skilgreining á ástandi beitolanda er að finna í reglugerð um gæðastýrða sauðfjárframleiðslu (reglugerð nr. 511/2018 m.s.br.) „*Eiginleikar og samsetning gróðurs og jarðvegs í vistkerfi viðkomandi landsvæðis, í samanburði við það sem telja má eðlilegt miðað við gott ástand lands og hóflega landnýtingu að mati eftirlitsaðila*“. Ástand lands ræðst af frjósemi jarðvegs, tegundasamsetningu og þekju gróðurs. Landnýting hefur einnig áhrif, þau geta bæði verið skamm- og langvinn. Þetta eru lykilþættir sem ráða framleiðni, miðlun vatns og líffræðilegri fjölbreytni á viðkomandi svæði. Ástand lands hefur bein áhrif á flæði orku og hringrás vatns og næringarefna og þar með á virkni vistkerfa, þanþol og viðnám þeirra (Pettorelli o.fl., 2018). Þanþol (e. *resilience*) og viðnám (e. *resistance*) vistkerfa eru hugtök

sem lýsa því hversu mikið rask vistkerfi þolir og hvort og þá hversu hratt starfsemi og eiginleikar vistkerfa ná fyrra ástandi eftir rask (Grimm og Wissel, 1997; Holling, 1973; Suding, 2011). Líta verður til þessara þátta þegar áhrif landnýtingar á vistkerfi eru skoðuð og við mat á sjálfbærni landnýtingar.

Til að meta ástand lands er nauðsynlegt að meta virkni orkuflæðis og vatns- og næringarefnahringrásar ásamt því hversu mikið þanþol og viðnám vistkerfi svæðisins hafa og bera það saman við viðmiðunarvistkerfi svæðisins. Viðmiðunarvistkerfi endurspeglar mögulegt besta ástand svæðisins m.t.t. veðurfars, landslags og jarðvegs. Viðmiðunarvistkerfi eru því mismunandi eftir svæðum (Herrick o.fl., 2019; Karl og Herrick, 2010).

Ástand lands á Íslandi hefur verið metið með mismunandi aðferðum eins og sjá má í töflu 1. Í ritinu *Jarðvegsrof á Íslandi* (Ólafur Arnalds o.fl., 1997) var ástand lands metið út frá því hvort og hversu mikið jarðvegsrof er á tilteknu svæði. Heilu sveitarfélögunum og/eða afréttum var gefin einkunn byggð á útbreiðslu svæða með mikið rof, stærð auðna og fjalllendis, og stærð svæða með lítið rof. Í bókinni *Lesum og læknum landið* (Ólafur Arnalds og Ása L. Aradóttir, 2015) er sett fram aðferð til að meta ástand lands á láglandi (neðan 300-400 m y.s.) sem byggir á tillögum sömu höfunda sem birtust í ritinu *Græðum Ísland IV* árið 1992 (Ása L. Aradóttir o.fl., 1992). Matið byggir á því hversu virk og stöðug vistkerfin eru og er þeim skipt niður í sex ástandsstig frá heilum vistkerfum til óvirkra vistkerfa (auðna). Árið 2016 unnu Landgræðsla ríkisins og Landbúnaðarháskóli Íslands að því að þróa aðferðir til að meta áfallþol vistkerfa umhverfis Heklu m.t.t. öskufalls (Elín Fjóra Þórarinsdóttir o.fl., 2017). Þar voru yfirborðsflokkun Nyttjalds (Fanney Ósk Gísladóttir o.fl., 2014), gróðurkort Náttúrufræðistofnunar Íslands (NÍ) af hálendi Íslands (Náttúrufræðistofnun Íslands, 2014) og kortlagning Rannsóknastofnunar landbúnaðarins (Rala) og Landgræðslu ríkisins á jarðvegsrofi (Ólafur Arnalds o.fl., 1997) notuð til að leggja mat á það hversu vel mismunandi vistkerfi þola öskufall og hindra öskudreifingu út frá þáttum eins og gróðurgerð, gróðursamsetningu, hæð gróðurs, gróðurþekju og rofi. Landgræðsla ríkisins og Rala höfðu einnig áður gefið út bækling þar sem aðferð til að meta ástand hrossahaga er lýst (Borgþór Magnússon o.fl., 1997) og síðar gaf Landgræðsla ríkisins út sambærilegan bækling fyrir sauðfjárhaga (Sigþrúður Jónsdóttir, 2010). Þar er lagt upp með að meta ástand með sjónmati m.a. út frá gróðurþekju, rofi, magni sinu og uppskeru. Þessar aðferðir hafa verið nýttar við ástandsmat lands hjá Landgræðslunni í tengslum við eftirlit á hrossahögum, gróðureftirlit, gæðastýringu í sauðfjárrækt og afréttarskoðanir. Fyrir utan kortlagningu jarðvegsrofs sem nær til alls Íslands hafa fyrrgreindar aðferðir eingöngu verið notaðar til að meta ástand lands á afmörkuðum svæðum.

Tafla 1. Yfirlit yfir íslensk verkefni þar sem ástand lands hefur verið metið út frá mismunandi forsendum. Í töflunni er gerð grein fyrir þeim breytum sem notaðar voru við matið og matskvarða þeirra.

Verkefni	Breytur	Matskvarði	Heimild
Kortlagning á jarðvegsrofi á Íslandi	Rofgerð og virkni rofs	Rofeinkunn 0-5 (ekkert rof - mjög mikið rof)	Ólafur Arnalds o.fl. 1997
Mat á ástandi lands m.t.t. sauðfjárbeitar	Gróðurþekja, rofabörð, stöðugleiki yfirborðs, magn sinu, magn uppskeru og beitarummerki	Beitarhæfi 0-5 (ágætt - óhæft til beitar)	Sigbrúður Jónsdóttir 2010
Mat á ástandi lands m.t.t. hrossabeitar	Rofdílar, þúfur, beitarummerki, blómgun grasa, sína og uppskera	Beitarhæfi 0-5 (ágætt - óhæft til beitar)	Borgþór Magnússon o.fl. 1997
Lýsing á ástandsstigum vistkerfa	Gróðurþekja, jarðvegsrof og virkni vistkerfa	Ástand 1-6 (heilt – auðnir)	Ólafur Arnalds og Ása L. Aradóttir 2015
Mat á þanþoli lands gagnvart öskufalli	Vistgerð, gróðurþekja og hrjúfleiði	Viðkvæmniflokkar 1-5 (sterk – illa farin)	Elín Fjóla Þórarinsdóttir o.fl. 2017

Þær aðferðir sem líklega eru þekktastar og hvað mest notaðar við mat á ástandi lands erlendis eru aðferðir sem þróaðar hafa verið til að meta ástand úthaga í Bandaríkjunum (Herrick o.fl., 2005; Pellant o.fl., 2018) og Ástralíu (Tongway, 1994), en nálgun þeirra er mjög lík. Þeir þættir sem skipta mestu máli varðandi ástand lands skiptast í þrjá megin flokka:

1) Stöðugleiki jarðvegs og landsvæða (e. *soil and site stability*): Geta vistkerfisins til að hindra fok og tap á jarðvegi vegna vinds, vatns og annars rasks og jafnframt geta þess til að jafna sig eftir rask. Þessi þáttur er tengdur þanþoli og viðnámi vistkerfisins.

2) Vatnshagur (e. *hydrological functions/infiltration*): Geta vistkerfisins til að fanga, geyma og miðla vatni. Þessi þáttur endurspeglar vel virkni vatnshringrásarinnar.

3) Virkni náttúrulegra ferla (e. *biotic integrity/nutrient cycling*): Geta vistkerfisins til að styðja við náttúrulega ferla eins og hringrás næringarefna og orkuflæði og viðhalda þeim. Tengist einnig viðnámi og þanþoli vistkerfa.

Niðurstöður mælinga á þessum þremur flokkum eru bornar saman við það sem ætla má að finnist í viðmiðunarvistkerfi fyrir viðkomandi svæði. Þessi nálgun er notuð víða við vöktun á ástandi beutilanda með góðum árangri, svo sem í Afríku (Riginos o.fl., 2010), Bandaríkjunum (Herrick o.fl., 2005; Pellant o.fl., 2005), Mongólíu (Densambuu o.fl., 2018; Jamsranjav o.fl., 2018) og Ástralíu (Tongway og Hindley, 2004). Nýverið hefur einnig verið þróað í Bandaríkjunum smáforritið

LandPKS fyrir snjallsíma sem byggir á þessari aðferðafræði og gerir fólki kleift að meta ástand lands á einfaldan hátt (Herrick o.fl., 2016; Herrick o.fl., 2013).

Ástandsmat GróLindar byggir á hliðstæðri hugmyndafræði enda hefur verið sýnt fram á gildi hennar (Jones o.fl., 2018; Munson o.fl., 2016; Watson o.fl., 2007). Nauðsynlegt er þó að aðlaga þessa aðferðafræði að íslenskum aðstæðum og markmiðum verkefnisins.

Stöðumat á ástandi auðlindanna

Fyrsta stöðumat GróLindar á ástandi vistkerfa byggir einungis á fyrirliggjandi gögnum. Þau gögn sem voru notuð eru vistgerðaflokkun lands frá Náttúrufræðistofnun Íslands 2016 (Jón Gunnar Ottósson o.fl., 2016) og kortlagning á jarðvegsrofi á vegum Rannsóknastofnunar landbúnaðarins (Rala) og Landgræðslu ríkisins frá 1997 (Ólafur Arnalds o.fl., 1997). Með því að leggja mat á ákveðna eiginleika vistgerða og jarðvegsrofs og gefa þeim einkunnir sem endurspeglar stöðugleika jarðvegs, vatnsbúskap og virkni náttúrulegra ferla er hægt að nýta ofangreind gögn, sem ná til alls landsins, til að meta ástand vistkerfa. Þar sem ekki eru til staðbundnar upplýsingar um viðmiðunarvistkerfi á Íslandi er ekki hægt að meta ástand út frá „*eiginleikum og samsetningu gróðurs og jarðvegs í vistkerfi viðkomandi landsvæðis í samanburði við það sem telja má eðlilegt miðað við náttúrulegar aðstæður*“ (lög nr.155/2018). Matið sýnir hins vegar hver stöðugleiki, virkni og vatnshagur svæða er í samanburði við önnur á landinu óháð því hver viðmiðunarvistkerfi

svæðanna eru. Með þeirri þróun og þeim mælingum sem fara fram innan GróLindarverkefnisins verður með árunum hægt að fá nákvæmari mynd af ástandi, meta ástand einstakra svæða miðað við viðmiðunarvistkerfi og meta hvernig ástandið breytist frá einum tíma til annars.

Það er mikilvægt að undirstrika að þetta stöðumat segir ekki til um ástand svæða m.v. viðmiðunarvistkerfi eða um nýtingargetu vistkerfanna, t.d. með tilliti til beitara. Sem dæmi má nefna að ástand ungra mosapækinnna hrauna getur talist nokkuð gott þó svo að svæðið hafi litla sem enga þekju beitaplanta, kerfið sé viðkvæmt fyrir traðki og sé því ekki æskilegt beitiland. Að auki tekur matið ekki til landfræðilegra þátta eins og þess að svæði hátt yfir sjó eru viðkvæmari fyrir raski en sambærileg svæði á láglandi. Þá hentar aðferðafræðin heldur ekki til að meta ástand lands m.t.t. losunar eða bindingar kolefnis. Dæmi um það eru framræsts votlendis, en í samanburði við þurrlandsvistkerfi hafa þau mikinn stöðugleika og mikla virkni, þrátt fyrir að vera röskuð og í hnignuðu ástandi m.v. óröskuð votlendi.

Virkni byggð á einkennum vistgerða

Til að meta virkni vistgerða er hverri vistgerð gefin einkunn byggð á ákveðnum einkennum sem tengjast stöðugleika, virkni náttúrulegra ferla og vatnshag. Til þess að leggja mat á þessa þætti eru notaðar tölulegar upplýsingar sem koma fram í lýsingu einstakra vistgerða. Þær mælibreytur (eiginleikar) sem valdar voru eru: gróðurhæð, þekja óvarins jarðvegs, magn kolefnis (C) í jarðvegi og gróðurþekja æðplantna (Tafla 2).

Þessar mælibreytur voru valdar úr vistgerðaflokkun Ní þar sem að þær endurspeglar vel virkni vistkerfa og hafa verið nýttar við alþjóðlegt mat á ástandi vistkerfa (sjá t.d. Doran og Parkin, 1997; Herrick o.fl., 2017).

Í vistgerðaflokkuninni eru þessar mælibreytur mældar í átta smáreitum (100 x 33 sm) innan beltasniða (400 m²) sem valin voru með slembivali innan vistgerða. Misjafnt var eftir vistgerðum hversu mörg gróðursnið voru mæld, en gildi fyrir hverja vistgerð byggir á meðaltali þeirra gróðursniða sem mæld voru í tiltekinni vistgerð. Nánar um aðferðafræði mælinganna má finna í Fjölríti Náttúrufræðistofnunar Íslands nr. 54 (Jón Gunnar Ottósson o.fl., 2016) og í skýrslu Náttúrufræðistofnunar Íslands um vistgerðir á miðhálandinu (Sigurður H. Magnússon o.fl., 2009).

Einkunn fyrir einstakar vistgerðir

Gróðurhæð, þekja óvarins jarðvegs, þekja æðplantna og kolefnisinnihald í jarðvegi eru þeir þættir sem eru nýttir til að gefa hverri vistgerð virknieinkunn (Tafla 3). Lægsta einkunn fyrir hvern þessara þátta er einn og hæsta einkunn fimm, þannig að samanlögð einkunn allra þátta getur spannað frá fjórum og upp í 20. Einkunnin endurspeglar því almenna virkni viðkomandi vistgerðar, óháð því hvort eða hversu virkt rof er á svæðinu, allt frá vistgerðum með lítinn stöðugleika, lélegan vatnshag og litla vistfræðilega virkni (einkunn fjórir) til stöðugra vistgerða með mjög góðan vatnsbúskap og mikla virkni (einkunn 20). Við mat á tengslum einstakra þátta við ástand lands er byggt á innlendum og erlendum vísindarannsóknnum. Einkunnir einstakra vistgerða má sjá í fylgiskjali I.

Tafla 2. Yfirlit yfir mælibreytur vistgerðaflokkunar Náttúrufræðistofnunar Íslands sem hér eru notaðar til að leggja mat á stöðugleika, virkni og vatnshag vistgerða. Spönn sýnir hæstu og lægstu meðaltalsgildi fyrir hverja mælibreytu. Mæliaðferð lýsir stuttlega hvernig hver mælibreyta var mæld. Nánar um aðferðafræði mælinganna má finna í Fjölríti Náttúrufræðistofnunar Íslands nr. 54 og í skýrslu Náttúrufræðistofnunar Íslands nr. NI-09008 um vistgerðir á miðhálandinu.

Mælibreyta	Spönn	Mæliaðferð
Gróðurhæð	0,5 - 90 sm	Á hálandi var meðalgróðurhæð hæstu sprota innan mælireita metin til flokka (0-5 sm, 6-10 sm, 10 – 20 sm, 20-30 sm, 30 - 40 sm o.s.frv) en á láglandi var gróðurhæð hæstu sprota mæld.
Þekja óvarins jarðvegs	0 – 93 %	1 – (heildargróðurþekja vistgerðar + meðal grýtniþekja vistgerða (steinar > 25 sm ²)).
Þekja æðplantna	0 – 83 %	Heildarþekja æðplantna metin með sjónmati samkvæmt þekjukvarða Braun-Blanquet með smá breytingum.
Kolefnisinnihald jarðvegs	0 – 28 %	Jarðvegssýni úr efstu 10 sm jarðvegs tekin og kolefni í jarðvegi greint á rannsóknastofu.

Gróðurhæð

Gróðurhæð endurspeglar vistfræðilega virkni vistgerða. Það er t.d. meiri sinu að finna í gróskumiklum graslendum en rýrari móum sem hefur bein áhrif á næringarefnahringrás og lífþyngd (e. *biomass*). Aukin gróðurhæð eykur oft flatarmál ljóstíllífunaryfirborðs sem leiðir til meiri frumframleiðni (Berner o.fl., 2018).

Gróðurhæð hefur einnig áhrif á viðnám gróðurs (Ólafur Arnalds o.fl., 2010) og svæða (Webb o.fl., 2014) gegn rofi. Gróður safnar meiri snjó eftir því sem hann er hærri, en það minnkar jafnframt hættu á rofi, verndar yfirborðið fyrir myndun holklaka og ísnála í jarðvegi og eykur vatnsforða jarðvegsins yfir vaxtartíma plantna. Ísnálamyndun er meðal þess sem hefur hvað mest áhrif á lífun ungra plantna á Íslandi, en snjóalög minnka hita-sveiflur sem stuðla að myndun þeirra (Berglind Orradóttir og Ólafur Arnalds, 2006; Zhang, 2005). Gróðurhæð hefur einnig áhrif á viðnám og þanþol gróðurs gegn áfoki og öskufalli. Skógur og kjarr þola yfirleitt hlutfallslega betur áfok en lágvaxnar jurtir og mosar (Hotes o.fl., 2004; Maun, 1998; Zobel og Antos, 1997). Rannsóknir við Blöndulón sýndu að mosar og fléttur hurfu úr þekju við 2,5–5,0 sm þykkun foksand, en flestar blómjurtir, smárunnar og hálfgrös hurfu úr þekju við 5–10 sm áfok (Olga Kolbrún Vilmundardóttir o.fl., 2009). Áfokstilraunir við Hálsón gáfu sambærilegar niðurstöður þar sem mosar og fléttur voru viðkvæm-astar fyrir áfoki á meðan grös og runnar þoldu meira áfok (Ólafur Arnalds o.fl., 2010). Enn fremur geta birki og hávaxnir víðirunnar ráðið úrslitum um hvort vistkerfi nái sér eftir gjóskufall vegna eldgosa (Ása L. Aradóttir og Þröstur Eysteinnsson, 2005; Kristín Svavarsdóttir og Ása L. Aradóttir, 2006), en það getur dregið lágvaxnari gróður sem geymir vaxtarbrodda sína í jarðvegi eða rétt ofan yfirborðs (Anna María Ágústsdóttir, 2013; Ólafur Arnalds, 2013).

Við einkunnagjöf vistgerða vegna gróðurhæðar er aðgreint á milli meðalhæðar hæsta sprota: <5 sm, 5-9 sm, 10-14 sm, 15-39 sm og ≥ 40 sm. Vistgerðir með meðalgróðurhæð undir 5 sm einkennast af mjög lágvöxnum

gróðri og/eða lítilli gróðurþekju. Vistgerðir með meðalgróðurhæð 5-9 sm endurspeglar lágvaxinn gróður, s.s. gróður sem einkennist af lágvöxnum grösom og jurtum. Í vistgerðum með meðalgróðurhæð 10-14 sm telst gróður í meðalhæð, og einkennist af graskennendum tegundum og mólendisgróðri. Vistgerðir með meðalgróðurhæð 15-39 sm einkennast af hávaxnari gróðri t.d. lágvöxnum runnum og hávöxnu grasi. Þegar gróðurhæðin er komin yfir 40 sm eru hávaxnir runnar eða trjágróður ríkjandi í vistgerðunum (Tafla 3).

Óvarinn jarðvegur (e. *bare ground*)

Óvarinn jarðvegur vísar til jarðvegsyfirborðs sem ekki er hulið gróðurlagi, sinu, grjóti eða jarðvegsskán (Weltz o.fl., 1998). Hlutfall óvarins jarðvegs og dreifing þess gefur vísbendingu um þol svæða gagnvart vind- eða vatnsrofi enda er hlutfall óvarins jarðvegs einn helsti matsþáttur fyrir stöðugleika svæða (Benkobi o.fl., 1993; Cerdà, 1999; Gutierrez og Hernandez, 1996; Morgan o.fl., 1997; Streeter og Cutler). Þegar jarðvegur er óvarinn, geta regndropar og vindur auðveldlega rofið yfirborðið (Pellant o.fl., 2005; Zuazo og Pleguezuelo, 2008).

Í þessu stöðumati er óvarinn jarðvegur reiknaður fyrir hverja vistgerð sem sá hluti jarðvegs sem ekki er þakin gróðri eða grjóti (skilgreint sem steinar yfir 25 sm² að flatarmáli):

Óvarinn jarðvegur =

$$1 - (\text{heildargróðurþekja vistgerðar} + \text{meðal grýtniþekja vistgerðar}).$$

Óvarinn jarðvegur hvernar vistgerðar sýnir háa neikvæða fylgni við heildargróðurþekju vistgerðarinnar. Heildargróðurþekja hefur áhrif á virkni vistkerfa, en virkinn eykst oftast með aukinni þekju (Naeem o.fl., 1995). Þá dregur gróðurþekja úr yfirborðsrennsli og hefur bein áhrif á hversu mikið vatn sígur ofan í moldina (Berglind Orradóttir o.fl., 2008). Gróðurþekja hefur einnig áhrif á hversu lengi vatnið er að síga niður í grunnvatnið eða skolast burt sem yfirborðsrennsli

Tafla 3. Virknieinkunn fyrir mælibreytur úr vistgerðaflokkun Náttúrufræðistofu Íslands (NÍ) sem notaðar eru við stöðumat GróLindar.

Mælibreyta	Virknieinkunn				
	1	2	3	4	5
Gróðurhæð	<5 sm	5 - 9 sm	10 - 14 sm	15 - 39sm	≥ 40 sm
Óvarinn jarðvegur	50 - 100%	30 - 49%	20 -29%	10 - 19%	> 10%
Þekja æðplantna	< 10%	10 - 19%	20 - 39%	40 - 59%	60 - 100%
Kolefni í jarðvegi	< 1%	1 - 3,4%	3,5 - 5,9%	6 - 11,9%	> 12%

(Gaberšćik og Murlis, 2011). Í vistkerfum með hátt hlutfall óvarins jarðvegs er virkni vistkerfa því lítil og vatnshagur lélegur.

Við einkunnagjöf óvarins jarðvegs eru mörkin sett við <10%, 10-19%, 20-29%, 30-49% og >50%. Ef hlutfall óvarins jarðvegs í vistgerðinni er <10% er svæðið nær alþakið gróðri og/eða grjóti. Eftir því sem hlutfall óvarins jarðvegs eykst minnkar stöðugleikinn og virkni svæðisins. Þegar yfir helmingur jarðvegs er óvarinn, telst svæði mjög óstöðugt enda miklar líkur á vind- og vatnsrofi, vatnshagur er einnig mjög skertur svo og vistfræðileg virkni (Tafla 3).

Lífrænt efni í jarðvegi

Lífrænt efni í jarðvegi hefur mikil áhrif á eðlis- og efnafræðilega eiginleika hans (Kononova, 1966; Wilson, 1991). Lífrænt efni er nauðsynlegt til að viðhalda grunnvirkni landvistkerfa (Aber og Melillo, 2001), er mikilvægur þáttur í næringarefnahringrás vistkerfa (Schlesinger, 1995) og hefur mikil áhrif á hversu vel jarðvegur heldur í vatn (Weil og Brady, 2016). Lífrænt efni er því lykilþáttur í að meta jarðvegsgæði (Brady og Weil, 2013; Gregorich o.fl., 1994) og er oft metið með því að mæla heildar kolefni í jarðvegi en megnið af kolefni jarðvegs er bundið lífrænum efnum (Bünemann o.fl., 2018; Pribyl, 2010). Lífrænt efni í jarðvegi eykur líka stöðugleika jarðvegs gagnvart vind- og vatnsrofi (Panagos o.fl., 2014; Rodríguez o.fl., 2006).

Tvær íslenskar jarðvegsgerðir einkennast af háu hlutfalli lífrænna efna. Þetta eru mójörð (Histosol) og svartjörð (Histic Andosol). Þær geta innihaldið >12% kolefni og einkennast af mikilli virkni, á meðan jarðvegur sem einkennir t.d. mela (melajörð, Vitrisol) inniheldur <1% kolefni og er með litla virkni. Votjörð (Gleyic Andosol) og brúnjörð (Brown Andosol) hafa svo kolefnisinnihald mitt á milli (Ólafur Arnalds, 2004, 2008; Óskarsson o.fl., 2004).

Við einkunnargjöf er hlutfall kolefnis (C) í jarðvegi skipt í fimm flokka; <1% C, 1-3,4% C, 3,5-5,9% C, 6-12% C og svo >12% C. Jarðvegur með undir 1% C er mjög rýr jarðvegur en virkni og vatnsbússkapur eykst með auknu kolefnishlutfalli og er jarðvegur með yfir 12% C lífrænn jarðvegur með mikla virkni og góða vatnsheldni (Tafla 3).

Þekja æðplanta

Æðplöntur hafa áhrif á vatnsflæði og vatnsbússkap vistgerða með upptöku vatns úr jarðvegi og útgufun. Æðplöntur draga einnig úr yfirborðsrennsli og hafa áhrif á jarðvegssuppyggingu sem stýrir því hversu lengi vatnið er að síga niður í grunnvatnið (Gaberšćik og Murlis, 2011; Ludwig, 1997; Zuazo og Pleguezuelo, 2009). Magn æðplantna í vistkerfi hefur auk þess jákvæð áhrif á frumframleiðni (Capioli o.fl., 2008), uppsöfnun sinu og almennt á umsetningu næringarefna (Hobbie o.fl.,

2000; Lang o.fl., 2009) og stöðugleika vistkerfa (Ólafur Arnalds o.fl., 2010).

Við einkunnagjöf flokkanna fimm fyrir æðplöntuþekju voru mörkin sett við <10%, 10-19%, 20-39%, 40-60% og >60%. Þegar æðplöntuþekja er mjög lítil (<10%) hefur hún mjög lítil áhrif á virkni, vatnshag og stöðugleika vistkerfa en áhrifin aukast eftir því sem þekja eykst. Við 40-60% æðplöntuþekju má gera ráð fyrir að hún hafi töluverð áhrif og þegar þekjan er orðin >60% eru áhrifin orðin mjög mikil (Tafla 3).

Landgerðir án mælinga

Í vistgerðaflokkun NÍ eru ekki gefnar upp mælingar fyrir vistgerðir á hverasvæðum. Virknieinkunn fyrir þær vistgerðir, sem þekja alls um 60 km² lands, var ákveðin á huglægan hátt út frá lýsingum á vistgerðunum. Vistgerðaflokkunin skilgreinir ekki landgerðirnar tún og akurlendi, skógrækt og alaskalúpínu sem vistgerðir. Ákveðið var þó að hafa þær með í stöðumatinu og gefa þeim einkunn. Tún og akurlendi (um 1.800 km²) eru skilgreind sem landbúnaðarland í ræktun. Gert var ráð fyrir að þessi svæði væru almennt í góðu ástandi og fengu þau einkunnina 20. Skógrækt (um 400 km²) eru svæði með ræktuðum skógi og alaskalúpína (um 300 km²) eru svæði skilgreind sem gróskumikil blómliendi vaxin alaskalúpínu, grósum og blómjurtum. Bæði þessi svæði fengu einkunnina 15, þar sem að mikill breytileiki er innan þeirra t.d. geta skógræktarsvæðin verið ung með takmarkaða virkni eða gömul með mikla virkni.

Einkunn út frá jarðvegsrofi

Jarðvegsrof er einn af þeim þáttum sem gefur til kynna hnignun vistkerfa (Davenport o.fl., 1998; Dormaar og Willms, 1998). Gerð og virkni jarðvegsrofs segir til um stöðugleika jarðvegs en því meira sem rofið er því minni er stöðugleikinn. Magn lífræn efnis og næringarefna og þar með vistfræðileg virkni er mest í efstu lögum jarðvegsins (Wood o.fl., 1982). Því meira sem rofið er því meira er tap á virkasta hluta jarðvegsins (Satterlund og Adams, 1992).

Kortlagning á jarðvegsrofi á Íslandi var gefið út árið 1997 (Ólafur Arnalds o.fl., 1997). Ætla má að einhverjar breytingar hafi orðið á rofi á þeim rúmlega tuttugu árum sem liðin eru síðan matið var gert, en þetta eru einu gögnin sem til eru um jarðvegsrof á öllu landinu. Rofkortlagningin var unnin í mælikvarðanum 1:100.000 og var land flokkað í 14 mismunandi rofgerðir. Hver rofgerð fékk einkunn eftir því hversu mikið rofið var, á bilinu 0 (ekkert rof) til 5 (mjög mikið rof) (Ólafur Arnalds o.fl., 1997; Ólafur Arnalds o.fl., 1992; Ólafur Arnalds o.fl., 1994). Við stöðumat á ástandi jarðvegs- og gróðurauðlindanna er eingöngu tekið tillit til rofeinkunnar í rofkortlagningunni því hún endurspeglar stöðugleika jarðvegs og jafnframt svæða. Margar rofgerðir og þar með rofeinkunnir geta verið á sama svæði og ef svæði

Tafla 4. Rofeinkunnir fyrir jarðvegsrof sem notaðar eru við stöðumat GróLindar.

	Rofeinkunn					
	1	3	5	7	9	10
Lýsing á rofi	Mjög mikið rof	Mikið rof	Talsvert rof (og fjöll)	Nokkurt rof	Lítið rof	Ekkert rof

er með fleiri en eina rofeinkunn gildir hæsta einkunnin. Eftir því sem jarðvegsrof eykst, því minni er stöðugleiki jarðvegs og svæða (Ólafur Arnalds o.fl., 1997; Ólafur Arnalds o.fl., 1992; Ólafur Arnalds o.fl., 1994).

Fyrir stöðumat GróLindar var hverri rofeinkunn gefin einkunn á kvarðanum 1 til 10 (Tafla 4). Svæði með ekkert rof fá einkunn 10, svæði þar sem lítið rof er fá einkunn 9, enda mjög stöðug, svæði með nokkuð rof fá einkunn 7, svæði með talsvert rof fá einkunn 5, svæði með mikið rof eru óstöðug og fá einkunn 3, svæði með mjög mikið rof eru mjög óstöðug og fá einkunn 1.

Ástandseinkunn

Stöðumat á ástandi gróður- og jarðvegsauðlinda landsins út frá virkni náttúrulegra ferla, vatnshags og stöðugleika fékkst með því að leggja saman virknieinkunn vistgerða og rofeinkun fyrir jarðvegsrof.

Einkunnir fyrir jarðvegsrof voru á bilinu 1-10 en 4-20 fyrir vistgerðaflokkunina en jarðvegsrofið gildir aðeins þriðjung af heildareinkunn á móti vistgerðaflokkuninni. Í mörgum tilvikum kemur jarðvegsrof óbeint fram í vistgerðum, t.d. er algengt að svæði með mikið rof flokkist til vistgerða með litla virkni og lítinn stöðugleika (sjá fylgiskjal II). Að auki eru vistgerðargögnin bæði nýrri og nákvæmari og fá því meira vægi. Tölulegu upplýsingarnar sem notaðar eru til að gefa vistgerðum einkunn eru þó allar byggðar á meðaltalstölum og ná því ekki fram breytileika á virkni lands sem getur verið innan einstakra vistgerða. Með því að leggja rofkortið ofan á vistgerðirnar næst sá breytileiki innan vistgerða sem jarðvegsrof veldur (Fylgiskjal II). Þess ber að geta að í þessum gögnum er óhjákvæmilega eitthvað um skekkjur og hafa þær áhrif á það stöðumat sem hér er sett fram.

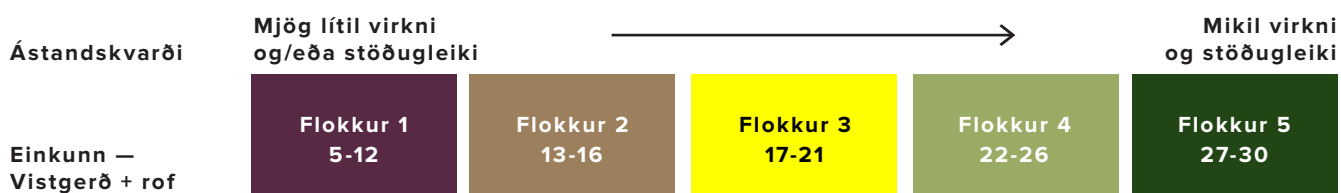
Vistgerðakort NÍ er byggt á rastagögnum, en landfræðileg upplausn þeirra er 5x5 m fyrir hverja myndeyningu (pixlastærð) og mælikvarði 1:25.000. Í úrvinnslu stöðumatsins var notast við 2. útgáfu vistgerðakorts Náttúrufræðistofnunar Íslands, en í henni er búið að einfalda gögnin þannig að minnsta eining í kortunum sem unnin er með fjarkönnun er 10 myndeyningar eða 0,025 ha (Náttúrufræðistofnun Íslands, 2018). Rofkort Rala og Landgræðslu ríkisins eru vigur (vektor) gögn

sem unnin voru í mælikvarðanum 1:100.000. Þar sem nákvæmni í rofkortunum er aðeins 1:100.000 er það sá mælikvarði sem ástandskortið er gefið út í. Öll gagnavinnslan var unnin í ArcGIS hugbúnaði frá Esri (ESRI, 2018) og ERDAS IMAGINE hugbúnaði (ERDAS, 2014).

Til að hægt væri að leggja þessi tvö gagnasett saman var nauðsynlegt að samræma þau. Til að samræma mælikvarða gagnabekjanna tveggja, og þar með að draga úr misræmi í nákvæmni, var vistgerðakortið einfaldað þannig að minnstu einingar í því eru 400 myndeyningar eða einn hektari (ha). Við einföldunina var notuð sama aðferð og NÍ notaði við einföldun vistgerðakortsins (*clump and eliminate*) í ERDAS. Áður en þessi einföldun var gerð á vistgerðakortunum voru flokkar fyrir vatnafar og mangert land þ.e. ferskvatn, fjörur, sjávarlón, jökla og þéttbýli og mangert land klippt út. Þegar búið var að einfalda vistgerðakortin var hverri vistgerð gefin einkunn á skalanum 4-20 út frá gróðurhæð, þekju óvarins jarðvegs, þekju æðplantna og kolefnisinnihaldi jarðvegs.

Rofkortum var einnig breytt í rastagögn með 5x5 m myndeyningum til samræmis við vistgerðakort NÍ. Þegar flákum sem eru vigurgögn er breytt í rastagögn fá myndeyningarnar það gildi sem finnst í miðju hvarrar myndeyningar. Hverri myndeyningu í rastagögnunum var svo gefið nýtt gildi á skalanum 1-10 út frá rofeinkunn. Í rofkortunum er afmörkun vatna mun ónákvæmari en í vistgerðakortunum og útbreiðsla jökla hefur einnig breyst umtalsvert. Því voru vötn og jökla klippt út úr rofkortunum og í staðinn notaðir flokkarnir fyrir vatnafar og mangert land úr vistgerðakortunum. Við þessa aðgerð komu víða eyður í rofkortin einkum þar sem jökla hafa hopað, meðfram stórum ám og vötnum og á eyjum umhverfis landið þar sem rof var ekki kortlagt á sínum tíma. Á þessum svæðum sem ná yfir u.þ.b. 1,5% landsins voru því einungis til upplýsingar um vistgerðir en ekki um jarðvegsrof, því var vistgerðin látin ráða ástandseinkunn en einkunnin margfölduð með 1,5 til að ástandskalinn á þessum svæðum væri einnig á bilinu 5-30.

Eftir samræmingu og einföldun á kortunum voru vistgerðaflokkseinkunn (á kvarðanum 4-20) og rofeinkunn (á kvarðanum 1-10) lagðar saman fyrir hverja myndeyningu í kortinu til að fá ástandseinkunn fyrir þá einingu (*Map Algebra Analysis*). Ástandskvarðinn spannar því

Mynd 1. Einfaldaður ástandskvarði stöðumats GróLindar, sem skipt er í fimm ástandsflokkka.

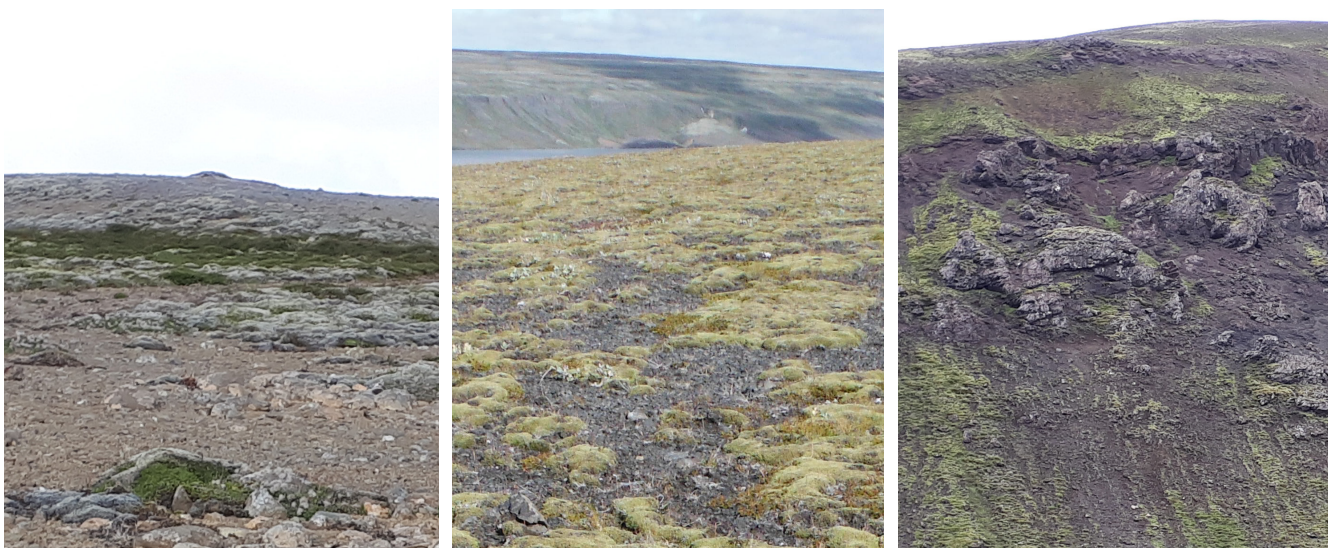
frá svæðum sem teljast með mjög litla virkni, lélegan vatnshag og mjög lítinn stöðugleika (einkunn 5) upp í svæði með mjög mikla virkni, góðan vatnshag og mikinn stöðugleika (einkunn 30). Til að einfalda myndræna framsetningu gagna var kvarðanum skipt upp í fimm ástandsflokkka (Mynd 1; Fylgiskjal II). Þróun ástandskvarða og flokka var byggð á þeim fræðilega bakgrunni sem einkunnagjöf einstakra þátta byggir á (sjá hér að framan) og skoðunum á vettvangi.

Svæði sem fá einkunn 5-12 hafa takmarkaða virkni, lélegan vatnshag og/eða lítinn stöðugleika auk mikils rofs (Mynd 2). Svæði með einkunn 13-16 eru í flestum tilfellum með fremur lága vistgerðaeinkunn en talsvert

eða mikið rof eða svæði með lága vistgerðaeinkunn og lítið rof. Þetta eru því svæði með lítinn stöðugleika og/eða litla virkni (Mynd 3). Svæði með einkunn 17-21 eru oftast með nokkra eða talsverða virkni og talsvert rof en geta einnig verið með litla virkni og lítið rof (t.d. mosavaxinn hraun) yfir í svæði með nokkuð háa vistgerðaeinkunn en rof er töluvert/mikið (t.d. vel gróin svæði með virkum rofabörðum) (Mynd 4). Svæði með einkunn 22-26 fá miðlungs einkunn fyrir vistgerðaflokk en eru með lítið rof eða svæði með háa vistgerðaeinkunn en nokkurt rof (t.d. mjög vel gróin svæði með einhverju rofi) (Mynd 5). Svæði með einkunn 27-30 eru svæði með háa einkunn fyrir vistgerð og lítið rof (Mynd 6) (Fylgiskjal II).

Mynd 2. Dæmi um landsvæði sem fá ástandseinkunn 5-12 í stöðumati GróLindar. Talið frá vinstri; eyðimelavist, landmelhólavist og eyðihraunavist.

Mynd 3. Dæmi um landsvæði sem fá ástandseinkunn 13-16 í stöðumati GróLindar. Talið frá vinstri; mosamelavist, mela-gambravist og grasvíðiskriðuvist.

Mynd 4. Dæmi um landsvæði sem fá ástandseinkunn 17-21 í stöðumati GróLindar. Talið frá vinstri; hraungabravist, fléttu-móavist og mosahraunavist.

Mynd 5. Dæmi um landsvæði sem fá ástandseinkunn 22-26 í stöðumati GróLindar. Talið frá vinstri; starmóavist, alaskalúpína og sjávarfitjungsvist.

Mynd 6. Dæmi um svæði sem fá ástandseinkunn 27-30 í stöðumati GróLindar. Talið frá vinstri; fjalldrapamóavist, starungsmýravist og víðikjarrvist.

Lokaorð

Þetta stöðumat er fyrsta skrefið í átt að nákvæmu heildstæðu mati á ástandi gróður- og jarðvegsauðlinda Íslands. Við notkun stöðumatsins ber að hafa í huga að stöðumatið verður aldrei betra en þau gögn sem liggja til grundvallar. Það er ljóst að talsverð ónákvæmni er í rofkortunum bæði vegna þess hve mælikvarði þeirra er grófur og eins vegna aldurs þeirra. Það er einnig nokkuð af frávikum í vistgerðaflokkuninni og hefur þetta áhrif á stöðumatið. Ní vinnur að uppfærslu vistgerðakortanna og er gert ráð fyrir að stöðumatskortinu verði uppfært strax í kjölfar þess. Sú ákvörðun að nota nærri 25 ára gamla rofkortlagningu á grófum kvarða hafði áhrif á niðurstöður stöðumatsins, m.a. vegna takmarkana sem það setti á upplausn lokakortsins. Það er þó trú þeirra sem að þessu standa að það hafi verið mikilvægt að taka rofið með því það dregur fram breytileikann sem er til staðar innan vistgerða.

Í framtíðinni mun ástandsmat GróLindar byggja á reglubundnum mælingum, m.a. í mælireitum GróLindar og vöktunarreitum landnotenda og annarra. Þá er verið að þróa aðferðir til að nota megi mælingar á jörðu niðri við að meta ástand lands út frá gervitunglamyndum. Sú vinna er þó á byrjunarstigi og mun taka nokkurn tíma

en til framtíðar munu slíkar aðferðir auðvelda mat á ástandi lands og breytingar þar á.

Til að stöðumatið nýtist sem best við ákvarðanir um landnýtingu er nauðsynlegt að skoða stöðumatskortin í samhengi við önnur kort og aðrar upplýsingar eins og landfræðilega staðsetningu svæða og hentugleika vistgerða til ákveðinnar landnýtingar. Svæði sem t.d. eru hærra yfir sjávarmáli eru viðkvæmari fyrir hverskonar raski en svæði með sömu einkunn á láglandi og svæði nálægt virkum eldstöðvum eru viðkvæmari en önnur. Misjafnt er svo eftir vistgerðum sem fá t.d. sömu ástandseinkunn hversu vel þær henta t.d. til beitar.

Þakkir

Fjölmargir aðilar komu að þróun stöðumats GróLindar og færum við þeim okkar bestu þakkir. Við viljum þakka starfsfólki Landgræðslunnar sem rýndi vinnuna við stöðumatið og aðstoðaði á öllum stigum verkefnisins. Þeir 11 sérfræðingar sem rýndu drög aðferðafræðinnar fá sérstakar þakkir. Faghópur verkefnisins fær þakkir fyrir sitt framlag sem og samstarfsaðilar Landgræðslunnar í GróLindarverkefninu. Einnig þökkum við öllum öðrum sem lögðu sitt að mörkum til að gera þetta stöðumat að veruleika.

Hugtakaskrá

Hugtak	Skilgreining
Ástand lands	Eiginleikar og samsetning gróðurs og jarðvegs í vistkerfi viðkomandi landsvæðis, samanborið við það ástand sem telja má eðlilegt miðað við náttúrulegar aðstæður.
Ástandsflokkur	Flokkur sem endurspeglar ástand lands.
Ástandskvarði	Kvarði á bilinu 5-30 sem spannar ástand vistkerfa, allt frá svæðum sem teljast með mjög litla virkni náttúrulegra ferla, lélegan vatnshag og mjög lítinn stöðugleika (einkunn 5) upp í svæði með mjög mikla virkni, góðan vatnshag og mikinn stöðugleika (einkunn 30).
Fjarkönnun	Könnun eða mæling úr fjarlægð, þ.e. öflun upplýsinga um ákveðna eiginleika eða ástand tiltekins hlutar eða efnis án þess að mælitæki sé í beinni snertingu við það. Oft notuð til ýmiskonar greininga af loftmyndum og gervitunglamyndum.
Grýtnipekja	Þekja steina á yfirborði, sem eru yfir 5 cm í þvermál.
Jarðvegur	Sá hluti lífheimsins undir yfirborði jarðar, þar sem efnabreytingar mynda moldarefni (jarðvegsmyndun). Jarðvegurinn er jafnframt hluti vistkerfa og veitir þeim margs kyns þjónustu, m.a. sem hlekkur í hringrásum orku, næringarefna og vatns.
Jarðvegsrof	Losun og flutningur yfirborðsefna sem spillir jarðvegi, hamlar eða gæti hamlað vexti gróðurs eða komið í veg fyrir að gróður nemi land í yfirborði jarðvegs. Jarðvegsrof er eitt ferla landhnignunar.
Mælikvarði	Hlutfall milli réttar og breyttrar stærðar, t.d. á landakorti.
Myndeining	Minnsta eining í mynd.
Rannsóknastofnun Landbúnaðarins	Stofnun sem var starfrækt frá 1965 – 2005 og rann þá saman við Bændaskólann á Hvanneyri og Garðyrkjuskóla ríkisins þegar Landbúnaðarháskóli Íslands var stofnaður.
Rask	Tímabundin breyting á umhverfisaðstæðum sem leiðir til langtíma breytinga á vistkerfi.
Rastagögn	Stafræn gögn sem eru samsett úr myndeiningum, t.d. skönnuð gögn, ljósmyndir, gervitunglamyndir.
Sjálfbærnivísar	Einfaldir mælanlegir þættir sem segja til um hvort landnýting sé sjálfbær eða ekki.
Stöðugleiki	Mælikvarði á mótstöðu gagnvart raski, t.d. geta vistkerfisins til að hindra jarðvegsrof, jafnframt geta þess til að jafna sig eftir rask. Stöðugleiki tengist þanþoli og viðnámi vistkerfisins.
Vatnshagur	Geta vistkerfisins til að fanga, geyma og miðla vatni. Þessi þáttur endurspeglar virkni vatnshringrásarinnar.
Virgni náttúrulegra ferla	Geta vistkerfisins til að styðja við náttúrulega ferla eins og hringrás næringarefna, orkuflæði og viðhalda þeim. Tengist einnig viðnámi og þanþoli vistkerfa.
Viðmiðunarvistkerfi	Ástand sem endurspeglar mögulegt besta ástand svæðisins m.t.t. veðurfars, landslags, gróðurs, jarðvegs og virkni vistkerfisins.
Vistgerð	Staðir eða svæði sem búa yfir ákveðnum eiginleikum hvað varðar gróður, dýralíf, jarðveg og loftslag. Innan sömu vistgerðar eru aðstæður með þeim hætti að þar þrífast svipuð samfélög plantna og dýra.
Vistkerfi	Lífverur og umhverfisþættir á ákveðnum afmörkuðu svæði og samspil þeirra á milli.
Vistlendi	Meginflokkar skyldra vistgerða s.s. mólendi og votlendi.
Þanþol/viðnám	Segir til um hversu mikið rask vistkerfi þolir og hvort og þá hversu hratt starfsemi og eiginleikar vistkerfa ná fyrra ástandi eftir rask.

Fylgiskjal 1

Tafla 1 Meðaltal óvarins jarðvegs, gróðurhæðar, kolefnis í jarðvegi og þekju æðplantna var fengin úr lýsingum Náttúrufræðistofnunar Íslands á hverri vistgerð. Einkunn fyrir hvern þátt byggir á meðaltalsmælingunum. Ástandseinkunn vistgerða út frá aðferðafræði GróLindar er reiknuð út með því að leggja saman einkunnir hverrar vistgerðar fyrir óvarinn jarðveg, gróðurhæð, kolefni í jarðvegi og þekju æðplantna. Lægsta einkunn er 4 og hæsta einkunn 20. Á bakvið nokkrar vistgerðir og landgerðirnar skógrækt, lúpína og tún og akrar voru engar mælingar og ástandseinkunn þeirra byggir á huglægu mati.

Vistgerð	Meðaltal f. vistgerð				Einkunn				
	Óvarinn jarðvegur	Gr.hæð	Kolefni	Þekja æðplantntu	Óvarinn jarðvegur	Gr.hæð	Kolefni	Þekja æðplantntu	Virkniseinkunn vistgerða
Eyðimelavist	80,9	2,6	0,4	2,9	1	1	1	1	4
Grasmelavist	84,5	2,3	0,5	6,6	1	1	1	1	4
Sanda- og vikravist	80,0	2,3	0,2	1,3	1	1	1	1	4
Eyravist	93,1	1,5	0,0	1,5	1	1	1	1	4
Víðimelavist	58,7	2,4	1,4	8,9	1	1	2	1	5
Ljónslappaskriðuvist	47,6	0,5	0,5	3,8	2	1	1	1	5
Eyðihraunavist	48,2	1,9	0,3	5,0	2	1	1	1	5
Hveraleirsvist	Engar mælingar				Engar mælingar				5
Grasvíðiskriðuvist	45,4	0,7	1,1	8,9	2	1	2	1	6
Strandmelhólavist	86,7	7,4	0,1	12,2	1	2	1	2	6
Sandstrandarvist	73,5	3,6	0,2	24,7	1	1	1	3	6
Landmelhólavist	72,2	4,8	0,3	19,4	1	2	1	2	6
Urðarskriðuvist	21,7	0,4	13,9	0,0	3	1	2	1	7
Malarstrandarvist	19,9	1,3	0,0	10,8	3	1	1	2	7
Mosamelavist	28,0	1,7	2,9	11,2	3	1	2	2	8
Auravist	28,7	1,9	0,8	19,8	3	1	1	3	8
Hélumosavist	29,3	4	1,1	15,4	3	1	2	2	8
Moldavist	62,8	7,1	1,7	31,5	1	2	2	3	8
Melagambravist	18,7	3	1	12,8	4	1	2	2	9
Fléttuhraunavist	1,7	2,5	1,6	10,2	5	1	2	2	10

Fylgiskjal 1 — Framhald

Vistgerð	Meðaltal f. vistgerð				Einkunn				Virgni-einkunn vistgerða
	Óvarinn jarðvegur	Gr.hæð	Kolefni	Þekja æðaplöntu	Óvarinn jarðvegur	Gr.hæð	Kolefni	Þekja æðaplöntu	
Sandmýravist	31,4	10,4	1,4	24,8	2	3	2	3	10
Móahveravist	Engar mælingar				Engar mælingar				10
Fjallahveravist	Engar mælingar				Engar mælingar				10
Mosahraunavist	2,1	1,6	13,5	6	5	1	5	1	12
Rekjuvist	6,3	6,5	2	35,7	5	2	2	3	12
Lyngmóavist á hálandi	13	6,7	2,0	41,7	4	2	2	4	12
Mosamóavist	2,1	9,2	2,6	26,4	5	2	2	3	12
Flagmóavist	20,1	4,3	5,7	65,8	3	1	3	5	12
Víðimóavist	11,5	11,0	0,8	50	4	3	1	4	12
Hraungambravist	5,1	3,7	6,2	25,9	5	1	4	3	13
Lynghraunavist	7,1	3,8	3,7	39,9	5	1	3	4	13
Grashólavist	17,3	11,3	2,9	50,2	4	3	2	4	13
Dýjavist	1,2	6,1	8,8	14,3	5	2	4	2	13
Fléttumóavist	4,5	6,8	4,7	33,4	5	2	3	3	13
Starmóavist	6,1	7,3	5,6	42,7	5	2	3	4	14
Hengistararflóavist	2,4	11,6	8,5	37,3	5	3	4	3	15
Mýrahveravist	Engar mælingar				Engar mælingar				15
Skógrækt	Engar mælingar				Engar mælingar				15
Alaskalúpína	Engar mælingar				Engar mælingar				15
Sjávarfitjungsvist	4	9,3	10,1	82,5	5	2	4	5	16
Hrossanálarvist	5,8	18,2	2,2	62,2	5	4	2	5	16
Rústamýravist	4,7	11,2	10,2	40	5	3	4	4	16
Blómgresivist	1,2	23,4	5	68,1	5	4	3	5	17
Grasengjavist	2,3	28,5	4,2	74,5	5	4	3	5	17
Fjalldrapamóavist	3,7	10,3	6,7	74,9	5	3	4	5	17

Fylgiskjal 1 — Framhald

Vistgerð	Meðaltal f. vistgerð				Einkunn				Virgni-einkunn vistgerða
	Óvarinn jarðvegur	Gr.hæð	Kolefni	Þekja æðaplöntu	Óvarinn jarðvegur	Gr.hæð	Kolefni	Þekja æðaplöntu	
Grasmóavist	4,9	12,6	7,1	72,3	5	3	4	5	17
Lyngmóavist á láglendi	3,3	9,8	9,9	64	5	3	4	5	17
Starungsflóavist	2,2	27,9	6,3	73,3	5	4	4	5	18
Runnamýravist á hálandi	1,8	21,9	7,7	63,8	5	4	4	5	18
Língresis- og vingulsvist	1,8	22,3	6,7	74,4	5	4	4	5	18
Snarrótarvist	0,1	33,1	8,4	85,9	5	4	4	5	18
Stinnastaravist	0	21,4	7,7	63,8	5	4	4	5	18
Víðikjarrvist	2,5	27,4	6,3	76,3	5	4	4	5	18
Rimamýravist	6,4	27,5	18	53,4	5	4	5	4	18
Sjávarkletta- og eyjavist	0,6	27,9	24,6	78,7	5	4	5	5	19
Gulstararfitjavist	2,9	22,3	12,8	82,9	5	4	5	5	19
Gulstararflóavist	7,1	38,7	19,4	70,7	5	4	5	5	19
Brokflóavist	3,9	30,4	28,3	72,2	5	4	5	5	19
Starungsmýravist	1,2	27,4	12,7	71,9	5	4	5	5	19
Runnamýravist á láglendi	2	24,8	17,9	68,6	5	4	5	5	19
Tjarnastararflóavist	4,2	31,2	20,2	69,5	5	4	5	5	19
Bugðupuntsvist	0	23,5	12,1	69,6	5	4	5	5	19
Finnungsvist	0,6	19,9	14,7	71,9	5	4	5	5	19
Kjarrskógavist	8,3	90,1	5,9	63,6	5	5	4	5	19
Lyngskógavist	0,2	331	7,4	74,8	5	5	4	5	19
Blómskógavist	0,4	327	8,7	77,2	5	5	4	5	19
Tún og akurlendi	Engar mælingar				Engar mælingar				20

Fylgiskjal 2

Tafla I Vistgerðir, virkniseinkunn vistgerða og stærð (km²) þess svæðis innan vistgerðar sem fær hverja rofeinkunn (1-10) í stöðumati GróLindar. Dökkgrænu tölurnar endurspeglar ástandsflokk 5, ljósbláu ástandsflokk 4, gulu ástandsflokk 3, dökkrauðu ástandsflokk 2 og dökkgrænu ástandsflokk 1.

Vistgerð	Einkunn vistgerð	Einkunn rof					
		1	3	5	7	9	10
Eyðimelavist	4	742	4327	9011	945	61	13
Grasmelavist	4	61	472	2250	257	9	2
Sanda- og vikravist	4	967	850	748	92	12	2
Eyravist	4	401	220	118	47	13	5
Víðimelavist	5	27	164	1356	282	6	2
Ljóslappaskiðuvist	5	274	694	2548	300	15	3
Eyðihraunavist	5	1698	1411	1197	169	138	3
Grasvíðiskiðuvist	6	17	96	398	75	3	1
Strandmelhólavist	6	131	83	3	2	1	0
Sandstrandarvist	6	132	52	5	2	1	1
Landmelhólavist	6	29	44	12	2	1	0
Urðarskriðuvist	7	74	308	1916	731	28	8
Malarstrandarvist	7	0	0	0	0	0	0
Mosamelavist	8	20	138	2019	653	29	7
Auravist	8	955	265	366	246	66	12
Hélumosavist	8	18	80	720	276	11	4
Moldavist	8	3	10	19	15	1	0
Melagambravist	9	47	157	912	709	68	33
Fléttuhraunavist	10	39	68	206	149	23	0
Sandmýravist	10	1	1	2	3	0	0
Mosahraunavist	12	44	59	185	422	659	56
Rekjuvist	12	0	9	114	242	24	3
Lyngmóavist á hálendi	12	13	67	434	368	47	5
Mosamóavist	12	13	53	360	725	103	25
Flagmóavist	12	1	14	113	145	11	6
Víðimóavist	12	3	18	122	220	90	7
Hraungambravist	13	40	266	2565	4281	241	59
Lynghraunavist	13	27	89	223	644	285	73
Grashólavist	13	4	15	3	14	11	2
Dýjavist	13	0	1	10	4	0	0
Fléttumóavist	13	5	69	198	366	32	5
Starmóavist	14	7	47	422	1215	169	26
Hengistararflóavist	15	0	7	62	343	47	4
Skógrækt	15	9	21	75	260	93	120
Alaskalúpína	15	56	85	72	77	15	12
Sjávarfitjungsvist	16	1	1	1	2	8	5
Hrossanálarvist	16	7	15	18	48	61	13
Rústamýravist	16	0	2	8	52	20	0
Blómgresisvist	17	0	2	35	34	15	13
Grasengjavist	17	2	6	40	111	130	52
Fjalldrapamóavist	17	89	273	991	3899	1012	260
Grasmóavist	17	3	31	280	521	112	73
Lyngmóavist á láglendi	17	22	100	922	1750	288	135
Starungsflóavist	18	0	0	0	5	13	3
Runnamýravist á hálendi	18	0	2	8	33	14	1
Língresis- og vingulsvist	18	4	23	176	444	415	202
Snarrótarvist	18	0	11	106	291	118	144
Stinnastararvist	18	1	14	156	463	116	81
Víðikjarrvist	18	5	29	128	360	291	123
Rimamýravist	18	0	0	1	5	32	18
Sjávarkletta- og eyjavist	19	0	16	35	16	40	0
Gulstararfitjavist	19	0	0	2	1	6	1
Gulstararflóavist	19	0	3	5	19	49	33
Brokflóavist	19	0	6	30	172	125	120
Starungsmýravist	19	7	58	565	2505	872	455
Runnamýravist á láglendi	19	7	5	22	151	166	34
Tjarnastararflóavist	19	2	6	22	307	204	37
Bugðupuntsvist	19	0	4	46	86	23	16
Finnungsvist	19	0	2	20	46	10	7
Skógarvist	19	15	51	216	510	474	427
Tún og akurlendi	20	3	14	79	316	332	1414

Heimildir

- Aber, J. D. og Melillo, J. (2001). *Terrestrial Ecosystems*. Philadelphia: Saunders College Publishing.
- Anna María Ágústsdóttir. (2013). *Gróður og eldgosavá. Forvarnagildi gróðurs gegn hamförum af völdum eldgosa og eldfjallagjösku*. Skýrsla til nefndar um gerð hættumats vegna eldvirkni. Gunnarsholt: Landgræðsla ríkisins.
- Ása L. Aradóttir, Ólafur Arnalds og S.R. Archer. (1992). Hnignun gróðurs og jarðvegs. Í Andrés Arnalds (ritstj.), *Græðum Ísland. Landgræðslan 1991-1992*. (bls. 78-82). Gunnarsholt: Landgræðsla ríkisins.
- Ása L. Aradóttir og Þröstur Eysteinnsson. (2005). *Restoration of birch woodlands in Iceland*. Í J. A. Stanturf og P. Madsen (ritstj.), *Restoration of Boreal and Temperate Forests* (bls. 195-209). Danvers, MA: CRC Press.
- Benkobi, L., Trlica, M. J. og Smith, J. L. (1993). *Soil Loss as Affected by Different Combinations of Surface Litter and Rock*. *Journal of Environmental Quality*, 22, 657-661.
- Berglind Orradóttir, S.R. Archer, Ólafur Arnalds, L.P. Wilding og T.L. Thurow. (2008). *Infiltration in Icelandic Andisols: the role of vegetation and soil frost*. *Arctic, Antarctic, and Alpine Research*, 40, 412-421.
- Berglind Orradóttir og Ólafur Arnalds. (2006). *Áhrif gróðurs á yfirborðsstöðugleika. Fræðaping landbúnaðarins 2006*, 264-267.
- Berner, L. T., Jantz, P., Tape, K. D. og Goetz, S. J. (2018). *Tundra plant above-ground biomass and shrub dominance mapped across the North Slope of Alaska*. *Environmental Research Letters*, 13, 035002.
- Borgþór Magnússon, Ásrún Elmarsdóttir og Björn H. Barkarsson. (1997). *Hrossahagar. Aðferðir til að meta ástand lands*. . Rannsóknastofnun Landbúnaðarins og Landgræðsla ríkisins.
- Brady, N. C. og Weil, R. R. (2013). *Elements of the nature and properties of soils*. Upper Saddle River, NJ: Pearson educational international.
- Bünemann, E. K., Bongiorno, G., Bai, Z., Creamer, R. E., De Deyn, G., de Goede, R., . . . Brussaard, L. (2018). *Soil quality – A critical review*. *Soil Biology and Biochemistry*, 120, 105-125.
- Campioli, M., Samson, R., Michelsen, A., Jonasson, S., Baxter, R. og Lemeur, R. (2008). *Nonvascular contribution to ecosystem NPP in a subarctic heath during early and late growing season*. *Plant Ecology*, 202, 41-53.
- Cerdà, A. (1999). *Parent Material and Vegetation Affect Soil Erosion in Eastern Spain*. *Soil Science Society of America Journal*, 63, 362-368.
- Davenport, T. H., Long, D. W. D. og Beers, M. C. (1998). *Successful Knowledge Management Projects*. Sloan management review, 2, 43-57.
- Densambuu, B., Sainnemekh, B., Bestelmeyer, B. og Budbaatar, U. (2018). *National report on the rangeland health of Mongolia: Second Assessment. Ulaanbaatar: Green Gold-Animal health project and Mongolian National Federation of PUGs*.
- Doran, J. W. og Parkin, T. B. (1997). *Quantitative indicators of soil quality: a minimum data set*. *Methods for assessing soil quality*, 49, 25-37.
- Dormaar, J. F. og Willms, W. D. (1998). *Effect of Forty-Four Years of Grazing on Fescue Grassland Soils*. *Journal of Range Management*, 51, 122-126.
- Elín Fjóla Þórarinsdóttir, Fanney Ósk Gísladóttir, Arna Björk Þorsteinsdóttir, Sigmundur Helgi Brink og Guðmundur Halldórsson. (2017). *Kortlagning á áfallapoli vistkerfa í nágrenni Heklu með tilliti til öskufalls*. Skýrsla til Ofanflóðasjóðs: Landgræðsla ríkisins og Landbúnaðarháskóli Íslands.
- ERDAS. (2014). *ERDAS Imagine. Hexagon Geospatial: Peachtree Corners Circle Norcross.*
- ESRI. (2018). ArcGIS [GIS software]. Útgáfa 10.7. Redlands, CA.
- Fanney Ósk Gísladóttir, Sigmundur Helgi Brink og Ólafur Arnalds. (2014). *Nytjaland: Landbúnaðarháskóli Íslands*.
- Gaberščik, A. og Murlis, J. (2011). *The role of vegetation in the water cycle*. *Ecology and Hydrobiology*, 11, 175-181.
- Gregorich, E. G., Carter, M. R., Angers, D. A., Monreal, C. M. og Ellert, B. H. (1994). *Towards a minimum data set to assess soil organic matter quality in agricultural soils*. *Canadian Journal of Soil Science* 74, 367-385.
- Grimm, V. og Wissel, C. (1997). *Babel, or the ecological stability discussions: an inventory and analysis of terminology and a guide for avoiding confusion*. *Oecologia*, 109, 323-334.
- Gutierrez, J. og Hernandez, I. I. (1996). *Runoff and interrill erosion as affected by grass cover in a semi-arid rangeland of northern Mexico*. *Journal of Arid Environments*, 34, 287-295.
- Herrick, J. E., Beh, A., Barrios, E., Bouvier, I., Coetzee, M., Dent, D., . . . Liniger, H. (2016). *The Land-Potential Knowledge System (LandPKS): mobile apps and collaboration for optimizing climate change investments*. *Ecosystem Health and Sustainability*, 2, e01209.
- Herrick, J. E., J.W., V. Z., S.E., M., E.M., C., J.W., K. og L.M., B. (2017). *Monitoring Manual for Grasslands, Shrubland, and Savanna Ecosystems. Volume 1: Core methods* (2 útgáfa). Las Cruces, New Mexico: USDA -ARS Jordan Experimental Range.
- Herrick, J. E., Shaver, P., Pyke, D. A., Pellant, M., Toledo, D. og Lepak, N. (2019). *A strategy for defining the reference for land health and degradation assessments*. *Ecological Indicators*, 97, 225-230.
- Herrick, J. E., Urama, K. C., Karl, J. W., Boos, J., Johnson, M.-V. V., Shepherd, K. D., . . . Guerra, J. L. (2013). *The global Land-Potential Knowledge System (LandPKS): Supporting evidence-based, site-specific land use and management through cloud computing, mobile applications, and crowdsourcing*. *Journal of Soil and Water Conservation*, 68, 5A-12A.
- Herrick, J. E., Van Zee, J. W., Havstad, K. M., Burkett, L. M. og Whitford, W. G. (2005). *Monitoring manual for grassland, shrubland and savanna ecosystems. Volume I: Quick Start. Volume II: Design, supplementary methods and interpretation* (nr. 0975555200). Las Cruces, New Mexico: USDA - ARS Jornada Experimental Range.
- Hobbie, S. E., Schimel, J. P., Trumbore, S. E. og Randerson, J. R. (2000). *Controls over carbon storage and turnover in high-latitude soils*. *Global Change Biology*, 6, 196-210.
- Holling, C. S. (1973). *Resilience and stability of ecological systems*. *Annual review of ecology and systematics*, 4, 1-23.
- Hotes, S., Poschlod, P., Takahashi, H., Grootjans, A. P. og Adema, E. (2004). *Effects of tephra deposition*

- on mire vegetation: a field experiment in Hokkaido, Japan. *Journal of Ecology*, 92, 624-634.
- Jamsranjav, C., Reid, R. S., Fernández-Giménez, M. E., Tsevelee, A., Yadamsuren, B. og Heiner, M. (2018). *Applying a dryland degradation framework for rangelands: the case of Mongolia*. *Ecological Applications*, 28, 622-642.
- Jones, M. O., Allred, B. W., Naugle, D. E., Maestas, J. D., Donnelly, P., Metz, L. J., . . . McIver, J. D. (2018). *Innovation in rangeland monitoring: annual, 30 m, plant functional type percent cover maps for U.S. rangelands, 1984–2017*. *Ecosphere*, 9, e02430.
- Jón Gunnar Ottósson, Anna Sveinsdóttir og María Harðardóttir. (2016). *Vistgerðir á Íslandi*. Fjölrit Náttúrufræðistofnunar nr. 54.
- Karl, J. W. og Herrick, J. E. (2010). *Monitoring and Assessment Based on Ecological Sites*. *Rangelands*, 32, 60-64. Kononova, M. M. (1966). *Soil Organic Matter*. Oxford, UK: Pergamon Press Ltd.
- Kristín Svavarsdóttir og Ása L. Aradóttir. (2006). *Innlendar víðitegundir og notkun þeirra í landgræðslu. Í K. Svavarsdóttir (ritstj.), Innlendar víðitegundir: Líffræði og notkunarmöguleikar í landgræðslu* (bls. 9-20). Gunnarsholt, Hella: Landgræðslan.
- Lang, S. I., Cornelissen, J. H. C., Klahn, T., Van Logtestijn, R. S. P., Broekman, R., Schweikert, W. og Aerts, R. (2009). *An experimental comparison of chemical traits and litter decomposition rates in a diverse range of subarctic bryophyte, lichen and vascular plant species*. *Journal of Ecology*, 97, 886-900.
- Ludwig, J., D. Tongway, D. Freudenberger, J. Noble, and K. Hodgkinson. (1997). *Landscape ecology, function and management: principles from Australia's rangelands*. Canberra: CSIRO.
- Maun, M. A. (1998). *Adaptations of plants to burial in coastal sand dunes*. *Canadian Journal of Botany*, 76, 713-738.
- Morgan, R. P. C., McIntyre, K., Vickers, A. W., Quinton, J. N. og Rickson, R. J. (1997). *A rainfall simulation study of soil erosion on rangeland in Swaziland*. *Soil Technology*, 11, 291-299.
- Munson, S. M., Duniway, M. C. og Johanson, J. K. (2016). *Rangeland Monitoring Reveals Long-term Plant Responses to Precipitation and Grazing at the Landscape Scale*. *Rangeland Ecology & Management*, 69, 76-83.
- Naeem, S., Thompson, L. J., Lawler, S. P., Lawton, J. H. og Woodfin, R. M. (1995). *Empirical evidence that declining species diversity may alter the performance of terrestrial ecosystems*. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 347, 249-262.
- Náttúrufræðistofnun Íslands. (2014). *Gróðurkort af miðhálandi Íslands*. [1:25.000].
- Náttúrufræðistofnun Íslands. (2018). *NI_VG25r 2. útgáfa 2018*. Sótt af http://utgafa.ni.is/kort/lysigogn/vg25r_2utg_breytingar.pdf
- Olga Kolbrún Vilmundardóttir, Borgþór Magnússon, Gísladóttir, G. og Sigurður H. Magnússon. (2009). *Áhrif sandfoks á mólendisgróður við Blöndulón*. *Náttúrufræðingurinn*, 78, 125-137.
- Ólafur Arnalds. (2004). *Volcanic soils of Iceland*. *Catena*, 56, 3-20.
- Ólafur Arnalds. (2008). *Soils of Iceland*. *Jökull*, 58, 409-421.
- Ólafur Arnalds. (2013). *The Influence of Volcanic Tephra (Ash) on Ecosystems*. Í D. L. Sparks (ritstj.), *Advances in Agronomy* (bls. 331-380): Academic Press.
- Ólafur Arnalds og Ása L. Aradóttir. (2015). *Að lesa og lækna landið: Landvernd; Landgræðsla ríkisins; Landbúnaðarháskóli Íslands*.
- Ólafur Arnalds, Ása L. Aradóttir og Kristín Svavarsdóttir. (2010). *Gróðurrannsóknir vegna hættu á áfoki frá Háslóni*. *Rit Lbhí*, 27.
- Ólafur Arnalds, Elín Fjóra Þórarinsdóttir, Sigmar Metúsalemsson, Ásgeir Jónsson, Einar Grétarsson og Arnór Árnason. (1997). *Jarðvegsrof á Íslandi: Landgræðsla ríkisins og Rannsóknastofnun Landbúnaðarins*.
- Ólafur Arnalds, L.P. Wilding og C.T. Hallmark. (1992). *Drög að flokkun rofmynda á Íslandi*. Í Andrés Arnalds (ritstj.), *Græðum Ísland. Landgræðslan 1991-1992*. (bls. 55-72). Gunnarsholt: Landgræðsla ríkisins.
- Ólafur Arnalds, Sigmar Metúsalemsson og Ásgeir Jónsson. (1994). *Jarðvegsvernd. Áfangaskýrsla 1993*. Rannsóknastofnun Landbúnaðarins.
- Óskarsson, H., Arnalds, Ó., Gudmundsson, J. og Gudbergsson, G. (2004). *Organic carbon in Icelandic Andosols: geographical variation and impact of erosion*. *Catena*, 56, 225-238.
- Panagos, P., Meusburger, K., Ballabio, C., Borrelli, P. og Alewell, C. (2014). *Soil erodibility in Europe: A high-resolution dataset based on LUCAS*. *Science of the total environment*, 479, 189-200.
- Pellant, M., Shaver, P., Pyke, D. og Herrick, J. (2005). *Interpreting indicators of rangeland health, version 4*. *Tech Ref 1734-6*. U.S. Department of the Interior, Bureau of Land Management, National Operations Center, Denver, CO.
- Pellant, M., Shaver, P., Pyke, D. A., Herrick, J. E., Busby, F. E., Riegel, G., . . . Toledo, D. (2018). *Interpreting indicators of rangeland health, version 5*. *Tech Ref 1734-6*. U.S. Department of the Interior, Bureau of Land Management, National Operations Center, Denver, CO.
- Pettorelli, N., Schulte to Bühne, H., Tulloch, A., Dubois, G., Macinnis-Ng, C., Queirós, A. M., . . . Stellmes, M. (2018). *Satellite remote sensing of ecosystem functions: opportunities, challenges and way forward*. *Remote Sensing in Ecology and Conservation*, 4, 71-93.
- Pribyl, D. W. (2010). *A critical review of the conventional SOC to SOM conversion factor*. *Geoderma*, 156, 75-83.
- Riginos, C., Herrick, J., Sundaesan, S., Farley, C. og Belnap, J. (2010). *A Simple Graphical Approach to Quantitative Monitoring of Rangelands*. *Rangelands*, 33, 6-13.
- Rodríguez, A. R., Arbelo, C., Guerra, J., Mora, J., Notario, J. og Armas, C. (2006). *Organic carbon stocks and soil erodibility in Canary Islands Andosols*. *Catena*, 66, 228-235.
- Satterlund, D. R. og Adams, P. W. (1992). *Wildland watershed management* (2nd útgáfa). New York: Wiley.
- Schlesinger, W. H. (1995). *Soil respiration and changes in soil carbon stocks*. Í G. M. Woodwell og F. T. Mackenzie (ritstj.), *Biotic Feedbacks in the Global Climatic System: Will the Warming Feed the Warming?* (bls. 159– 168). New York: Oxford Univ. Press.
- Sigurður H. Magnússon, Borgþór Magnússon, Erling Ólafsson, Guðmuyndur Guðjónsson, Guðmundur A. Guðmundsson, Hörður Kristinsson, . . . Jón Gunnar Ottósson. (2009). *Vistgerðir á miðhálandi Íslands*.

- Flokkun, lýsing og verndargildi. Náttúrufræðistofnun Íslands.*
- Sigbrúður Jónsdóttir. (2010). *Sauðfjárhagar: Landgræðsla ríkisins.*
- Streeter, R. og Cutler, N. (2020). *Assessing spatial patterns of soil erosion in a highlatitude rangeland.* Land Degradation & Development, 31, 2003-2018.
- Suding, K. N. (2011). *Toward an Era of Restoration in Ecology: Successes, Failures, and Opportunities Ahead.* Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics, 42, 465-487.
- Tongway, D. og Hindley, N. (2004). *Landscape Function Analysis: Procedures for Monitoring and Assessing Landscapes - with Special Reference to Minesites and Rangelands.* Canberra: CSIRO Sustainable Ecosystems.
- Tongway, D. J. (1994). *Rangeland Soil Condition Assessment Manual.* Canberra: CSIRO Division of Wildlife and Ecology.
- Watson, I. W., Thomas, P. W. E. og Fletcher, W. J. (2007). *The first assessment, using a rangeland monitoring system, of change in shrub and tree populations across the arid shrublands of Western Australia.* The Rangeland Journal, 29, 25-37.
- Webb, N. P., Okin, G. S. og Brown, S. (2014). *The effect of roughness elements on wind erosion: The importance of surface shear stress distribution.* Journal of Geophysical Research: Atmospheres, 119, 6066-6084.
- Weil, R. R. og Brady, N. C. (2016). *The nature and properties of soils.* Essex, England: Pearson Education Limited.
- Weltz, M. A., Kidwell, M. R. og Fox, H. D. (1998). *Influence of abiotic and biotic factors in measuring and modeling soil erosion on rangelands: State of knowledge.* Journal of Range Management, 51, 482-495.
- Wilson, W. S. (1991). *Advances in Soil Organic Matter Research.* Cambridge, UK: Royal Society of Chemistry.
- Wood, M. K., Eckert Jr, R. E., Blackburn, W. H. og Peterson, F. F. (1982). *Influence of crusting soil surfaces on emergence and establishment of crested wheatgrass, squirreltail, Thurber needlegrass, and fourwing saltbush.* Journal of Range Management, 35, 282-287.
- Zhang, T. J. (2005). *Influence of the seasonal snow cover on the ground thermal regimes: An overview.* Reviews of Geophysics, 43, 23.
- Zobel, D. B. og Antos, J. A. (1997). *A decade of recovery of understory vegetation buried by volcanic tephra from Mount St. Helens.* Ecological monographs, 67, 317-344.
- Zuazo, V. c. H. D. og Pleguezuelo, C. R. o. R. (2009). *Soil-erosion and runoff prevention by plant covers: a review.* Í Sustainable agriculture (bls. 785-811): Springer.
- Zuazo, V. H. D. og Pleguezuelo, C. R. R. (2008). *Soilerosion and runoff prevention by plant covers. A review.* Agronomy for Sustainable Development, 28, 65-86.

Landgræðslan

Síðan 1907

